

Svjedočanstvo mislioca

(BERGSONOV STAV PREMA KRŠĆANSTVU)

»si c'est l'opinion du philosophe que vous voulez avoir... repassez alors dans dix ans«

»ako hoćete da znate za mišljenje filozofa... uvratite se za deset godina«

Henrik Bergson*

U doba sveopće moralne krize, kad sve ljudske vrednote gube svoju specifičnu težinu, kad napose izjave ljudi, zbog sve potpunije likvidacije moralne svijesti, postaju roba bez vrijednosti, ozbiljna svjedočanstva bivaju dragocjenosti, koja se ničim ne dadu dovoljno platiti.

Pred profanacijama, doduše, kojih smo svjedoci, teško je gotovo povjerovati da ozbiljnih svjedočanstava uopće još ima. Privijedanje priča ili cinično izvrtanje istine postalo je u naše vrijeme tako čestom stvarju, udomilo se praktičnim postupcima onih što sjede na čelu država i ustanova, da nepovjerenje prema svemu i svakome izgleda zaista najopravdanije. U napasti smo da svakog novog svjedoka dočekamo s nepovjerenjem Atenjana prema sv. Pavlu i da sa skepsom reknemo: *Quid vult seminiverbius hic dicere?* Ima danas u ovom nepovjerenju mnogo opravdana, jer mi uvidamo da su potkopani ne samo temelji moralnog reda, nego da je došlo i do velike umne dekadence. Čovjek se prestao služiti razumom kao sposobnošću za spoznavanje istine, razum je njemu danas, u većini slučajeva, sposobnost snalaženja u životu. Ne radi se uopće, kod većine, o istini, radi se o praktičnoj svrsi, koju treba polučiti. Onih, koji misle samo da istinu doznaju sve je manje i manje. *Non est qui recogitet corde.* Nema onih, koji duboko razmišljaju. Koji ustrajno i dugo i s naporom traže istinu samo zbog istine.

No baš zato, što je sve manje onih, koji iskreno i nesebično umuju, svjedočanstvo ozbiljnog dubokog mislioca postaje tim vrednije. Takav je slučaj filozofa Henrika Bergsona, židova podrijetlom, no čovjeka koji je odavna bio napustio svaku religiju.

*

* Entretien avec M. Bergson, u *Vie Catholique* 7. I. 1933. str. 2.

Dolazeći posve izdaleka, od skranjnijeg fanatizma i scientističkog oduševljenja za znanost, koja je ignorirala svaku duhovnost, Henrik Bergson došao je umujući, samo umujući i istražujući posve blizu kršćanstvu. Dok je bio slušačem na Ecole normale supérieure u tolikoj je mjeri vjerovao u pozitivističke dogme o isključivosti stvari, da su jednog dana svi njegovi kolege jednodušno uskliknuli da on sigurno nema duše.¹ »Ja sam vjerovao, kaže Bergson, u »religiju znanosti« sa svim žarom jednog neofita.² No upravo to oduševljenje za nauku bilo je za Bergsona povod da nametne sebi, kako sam izjavljuje, »strogu metodu, kojoj se podvrgavaju učenjaci« i da »što jače stegne rezultate iskustva«.³ Posljedica međutim toga strogo naučnog proučavanja nije bilo potvrđivanje teze o isključivosti materije, nego naprotiv otkriće spiritualnosti. Iako je tada raspoloženje duhova bilo posve materijalističko i mehanističko, mladi je učenjak bez straha stresao lance pozitivizma i determinizma i pošao novim smjerom. Bila je to smionost, jer gospodari situacije bili su slavni ljudi: Comte, Taine, Spencer, Darwin, Berthelot, Büchner, Du-Bois-Reymond i drugi, koji su spiritualističku filozofiju odlučno zabacivali. Naučnih dokaza za materijalističko stajalište nije bilo, ali jer su za njim stajali ljudi s velikim naučnim ugledom, ono se nametalo kao zadnji rezultat znanosti i kao istina, o kojoj nema diskusije. One, koji se nisu htjeli pridružiti tome gledanju na stvari i na svijet smatralo se nesuvremenim. Mladi Bergson nije se toga bojavao.

»Pošao sam od »scientizma« priznaje Bergson, ali što sam više proučavao njega samoga, to sam više otkrivao latentnu metafizičku pozadinu. Materija daleko od tog da bi sve apsorbirala, otkrivala je tragove duha i nakon dugog proučavanja, »ja sam se našao u prisutnosti duše.«⁴ Iza ovog otkrića, nizala su se njegova djela: *Essai sur les données immédiates de la conscience*, *Matière et mémoire*, *Durée et simultanéité*, *L'énergie spirituelle*, *L'évolution créatrice*, u kojima je sve jače dolazilo do izražaja spiritualističko gledanje na svijet. Dojučeranski učitelji digli su glave i s prezirom osudili taj »židovsko-aleksandrijski misticizam«⁵ Ali ta osuda nije pomagala. Bergsonov ugled sve je više rastao i mase slušalaca skupljale su se oko njegove katedre u Collège de France, gdje je on vanredno lijepim jezikom i velikom dubinom obnavljao klasične filozofske probleme. Nije to bio stav tradicionalne filozofije: Bergson je usprkos svemu preuzeo nešto od svojih suvremenika, misao naime o sveopćem razvoju, ali on je ipak sa svom snagom svoga duha ostvarivao

¹ Ibid. str. 1.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Jacques Maritain, *La philosophie bergsonienne*, seconde édition, Paris, 1930, str. 97, 98.

prodor u duhovni svijet. Njegov stav, premda još daleko od potpunog ispravnog shvaćanja, rušio je aprioristične zasade pozitivizma i izazivao kod mnogih mladih ljudi pokret poštivanja i simpatije prema kršćanstvu.⁶ Dešavalo se tako, da je mladi filozof, iako sam nekršćanin, bio uzrokom nekih obraćenja pravoj vjeri Kristovoj. Logika spiritualističkih teza, koje je on nakon dugotrajnog proučavanja, jednu po jednu otkrivao, vodila je još dalje nego je to njegov sistem evolucionizma dopuštao. To se pokazalo kod drugih, a to se konačno pokazalo i kod Bergsona samoga, iza jednog dugog razdoblja šutnje.

Jer Bergson je čovjek, koji voli šutjeti. »Je me tais quand la philosophie ne me permet plus de rien dire. Ja šutim kad mi filozofija ne dopušta da još što god rekнем,« izjavio je jednom.⁷ »Hoćete da znate za koga ja glasujem? rekao je nekome. Odmah ću Vam to reći. Hoćete da znate moje mišljenje o ovom ili onom pitanju, koje je sad predmet rasprave po novinama? Odmah ću Vam ga saopćiti. Ali onda će to biti, razumije se, rezultat hitnih i površnih informacija, koje čovjek stiče u razgovoru, čitajući, itd... Ali ako hoćete da znate za mišljenje filozofa, to je posve druga stvar. Uzvratite se za deset godina.«⁸

*

Nakon ovakove dugotrajne šutnje, nakon stanke od dvadeset i pet godina Bergson se izjavio o kršćanstvu. Nakon šutljivog i tihog razmišljanja o činjenicama, o stvarnosti, koja je bila pred njim, on je napisao djelo koje je, čim je izašlo, silno odjeknulo u svim krugovima naobraženoga svijeta. To je »Les deux sources de la morale de la religion«.

Šta je dakle Bergson rekao o kršćanstvu? Predaleko bi nas odvelo, kad bi sustavno i kritički htjeli to sad obrazložiti.⁹ Ali ne možemo a da makar uglavnom ne istaknemo danas, kad sva svjetska štampa — prigodom osamdeset godišnjice života — piše s tolikim pohvalama o Bergsonu i njegovoj nauci, kakav je stav on zauzeo prema kršćanstvu. Njegove evolucionističke zasade sigurno nisu u skladu s ispravnim filozofskim i kršćanskim gledanjem na život i na svijet, ali njegova težnja da se približi kršćanstvu izgleda da nadilazi okvire njegove filozofije. To se vidi po mnogim stranicama »Dvaju izvora morala i religije«, to se možda još jače uočuje po njegovim raznim izjavama, koje je on dao nakon publikacije tog djela.

⁶ Ibid. str. 98.

⁷ Entretien avec M. Bergson, p. 2.

⁸ Ibid.

⁹ Koga bi stvar opširnije i posebno s kritičke strane zanimala, može pogledati studiju pisca ovog članka: »Moderni filozof — branitelj kršćanstva. Sarajevo 1935. (Može se dobiti još u knjižari Narodne Prosvjete u Zagrebu ili »Vrelo života« Sarajevo I/56)

sve je to bilo daleko od pravog misticizma. Pa ni intelektualni putevi Indijaca nisu doveli do pravoga sjedinjenja s Bogom. Potpuno ostvarenje toga ispoljilo bi se bilo u djelovanju, stvaranju i ljubavi a svega toga u budizmu nema. To ne znači, kaže Bergson, da budizam nije znao za ljubav. On ju je preporučivao i primjerom pokazivao. Ali u tom nije bilo topline. Kao što je pravo rekao jedan povjesničar, budizam nije znao za »potpuni i tajanstveni dar samoga sebe«. K tome treba dodati, ako to nije isto, da on nije vjerovao u uspjeh ljudskoga djelovanja. A potpuni misticizam išao bi dotle.¹⁴

Ono međutim što nitko, nijedna religija, nikakav mistički pokušaj nije uspio ostvariti, to je uspjelo kršćanstvu. Kršćanski moral, kršćanska religija po svojoj biti su značajke otvorene duše. Duša naime, koja se prestaje zatvarati sama u se i koja se pruža prema stvaranju i djelovanju.¹⁵ Kad promatramo kršćanske mistike, kaže Bergson, vidimo da su oni prošli kroz stanja koja sličje, barem izvana, raznim točkama, kroz koje su prolazili prije spomenuti mistički pokušaji. No u stvari to su za njih bile posve sporedne etape, ukoliko ih je uopće bilo. Oni su u stvari probili nasip, skupivši se sami u sebi, oni su pošli u smjeru posve novog napora. Oni su se otvorili, pružili su svoju nutrinu i jedna silna životna struja ih je pograbila. Od tog pojačanog života razvila se u njima velika energija, smionost i neobično velika idejna i ostvarivačka snaga. To nije samo nagađanje, to su činjenice, koje su pred našim očima. Kad čovjek pomišlja, kaže Bergson, šta su u području djelovanja izvršili jedan sveti Pavao, jedna sveta Terezija, jedna sveta Katarina Sijenska, jedan sveti Franjo, jedna Ivana Arška i toliko drugih! Svi su oni svoj rad upotrijebili i za širenje kršćanstva.¹⁶

Po sebi je, nastavlja autor, život i rad ovih mistika nešto tako veličanstvena, da se čovjek mora pitati, kako su mogli biti ubrajani među bolesne ljude. Pokušaji naturalizma i njime zadojenih psiho-fiziologa išli su dugo vremena samo za tim, da ove vanredne ljude ubroje među tipove bolesne mašte i hipertrofirane senzibilitnosti. Istina je, kaže Bergson, da mi živimo u stanju nestalne ravnoteže, i prosječno duševno i tjelesno zdravlje dosta je teško definirati. *Postoji ipak čvrsto ustaljeno, vanredno intelektualno zdravlje, koje se bez poteškoće prepoznaje. Ono se očituje voljom za rad, sposobnošću da se čovjek adaptira i re-adaptira prilikama, čvrstoćom s kojom je spojena gipkost, proročkim razlikovanjem mogućeg od nemogućeg, duhom jednostav-*

¹⁴ Ibid. str. 238—242.

¹⁵ Ibid. str. 56, 57.

¹⁶ Ibid. str. 243. 244.

Za Bergsona kršćanstvo predstavlja kulminantnu točku razvoja čovječanstva. Sve ono, što je čovječanstvo dosad ostvarivalo u pogledu morala i religije bili su samo pokušaji, ali pokušaji uglavnom — neuspjeli. Ni govoriti ne treba, kaže Bergson, o nastojanjima tzv. »statičkog morala« i »statičke religije«, koji zatvaraju čovjeka sama u sebe i koji ga sili da ostane na mjestu. Pravi moral i religija počinju tek onda, kad se od ovoga ukočenog i u društvenim propisima fiksiranog stanja nastoji prijeći otvorenom i dinamičkom religioznom životu.

Takvih je pokušaja bilo tokom historije. Prividno već kod stoika. Stoici su se proglašavali građanima svijeta i govorili su da su svi ljudi braća, jer svi proizlaze od istoga Boga. Bile su to riječi, kojima se kasnije služe kršćani. No njihove riječi nisu imale odjeka, nisu uspjele povući čovječanstva, jer je stoicizam bio ukočena filozofija, bez onoga dubokog zanosa, koji osvaja i predobiva.¹⁰ Osvajalački zanos sretamo kod Sokrata. Njegova nauka, premda inače posve racionalna, nadilazi čisti razum i krije u sebi nešto od onoga tajanstvenoga nadahnuća, koje je osvajalo. Stoga su Sokratovi govori otvarali put novome duhu. Ipak njegova nauka nije učinila odlučnog prodora.¹¹

To isto treba reći o filozofskom misticizmu Grka, koji je činio silne napore, da nadiđe razum i dođe u izravni kontakt s višom božanskom stvarnošću. Iako je grčka filozofija u cjelini djelo razuma, posljednji naponi te filozofije idu za tim, da pređu razumske granice i da se vinu iskustvenim putem, putem izravnog mističkog doživljavanja, u transcendentni, božanski svijet. To se osobito opaža kod Plotina i Plotinovaca. Predisponirane duše išle su za tim da iznad razuma pođu tražiti viđenje, dodir, otkriće transcendentne stvarnosti. Ovaj napor, iako se mnogo puta optovao, nije nikad uspio.¹² Što se tiče Plotina, kaže Bergson, njemu je sigurno bilo dano da vidi obećanu zemlju, ali ne da stupi na njeno tlo. On je išao do ekstaze, do stanja u kome duša osjeća ili drži da osjeća, da je u prisutnosti Božjoj. On je o tome govorio divnim riječima, ali ipak nije dosegao onoga za čim je težio, potpuno mističkog sjedinjenja s Bogom.¹³

★

Da li je indijska filozofija došla dalje? Budizam je smatrao, da je ljudima potrebno da se oslobode od materijalnih spona, no dokle je u tom nastojanju došao? Je li njemu i indijskoj filozofiji uspijelo da »skoče izvan naravi«? Indijci su pokušali ostvariti mističko doživljavanje Boga i raznim hipnotičkim naporima, ali

¹⁰ *Les deux sources de la morale et de la religion*, str. 58—61.

¹¹ *Ibid.* str. 61.

¹² *Ibid.* str. 223—235.

¹³ *Ibid.* str. 236.

između istinskog misticizma i onoga, što ga je nekoć samo oponašalo. On uistinu pokazuje, da se duša velikog mistika ne zaustavlja na ekstazi, uznešenju kao kraju putovanja. To je počinak, ako hoćete, ali kao počinak lokomotive na stanici, gdje ona ostaje pod parnim pritiskom čekajući da dalje krene. To znači: uzalud je stanje s Bogom usko, ono ne će biti definitivno, dok ne bude potpuno. Bez sumnje nema više razlike između misli i njezinog predmeta, nema više potpune odjelitosti između onoga, koji ljubi i koga se ljubi: Bog je prisutan i radost je bezgranična.²¹

Ali premda se duša udubila u Boga mišlju i osjećajem, nešto je njezina još ostalo vani; to je volja. Njeno bi djelovanje stoga, kad bi radila, još uvijek proizlazilo od nje. Njezin život dakle još nije božanski. Ona to zna. Ona to zna i otud ono neodređeno uznemirenje. No to je uznemirenje u miru. I stoga je to stanje već stanje potpunoga misticizma, koji se posve razlikuje, koji je ne samo stupnjem, nego naravljju različit od svega što je čovjek sam po svojim silama pokušao. Duša dapače prolazi u tom stanju kroz teške časove, kroz tzv. »tamnu noć«, no to je sve specifično kršćansko i oznaka pravoga misticizma.

★

Analizirati ovo prelazno stanje koje vodi do potpunog sjedinjenja s Bogom bilo bi, kaže Bergson, veoma teško. Slikom da se poslužimo, mogli bi reći: stroj od vanredno otporna čelika, konstruiran u cilju vanrednih napora bio bi u sličnom stanju, kad bi u času, dok ga se sastavlja postao svjestan sama sebe. Dok bi njegovi dijelovi, jedan po jedan bili podvrgavani najtežim pokusima, neki bivali odbačeni i nadomještavani, on bi imao osjećaj da mu ovdje ondje nešto nedostaje, i posvuda osjećaj boli. Ali ta sasvim prolazna muka stvarala bi nadu budućeg preobraženja u divni instrumenat. Takav instrumenat hoće da bude kršćanska mistička duša. Stoga i pušta da Bog s nje odstranjuje sve, što nije dosta čisto, dosta otporno i gipko, da Bogu mogne služiti.²²

Tako eto dolazi do izgradnje superiorno inteligentnih i snažnih ličnosti, kršćanskih svetaca, kršćanskih mistika. Duša tako preobražena zna da je Bog u njoj i da djeluje u njoj, te da je jedinstvo prema tome između nje i Boga potpuno i definitivno. Tada riječi mehanizam i instrumenat dozivaju slike, koje je bolje pustiti po strani. Njima smo se mogli služiti, da sebi nekako predočimo pripravn rad, o konačnom rezultatu one nam ne će ništa reći. To je stoga, što je sad počeo život posve superioran, koji s mehaničnošću nema ništa zajedničkoga.²³

²¹ Ibid.

²² Ibid. str. 247, 248.

²³ Ibid. str. 248.

nosti, koji pobjeđuje sve kompliciranosti, i konačno superiorno zdravim razumom.¹⁷ A to je upravo ono što nalazimo kod velikih kršćanskih mistika. Oni upravo ostvaruju ono, što bi mogli nazvati intelektualnom krepkošću, »la robustesse intellectuelle«.¹⁸

Kako se onda moglo dogoditi, da su neki o tome drugačije sudili? Tako samo, da su sve prosuđivali po nenormalnim, prelaznim stanjima, koja su kod njih više puta prethodila njihovom konačnom preobraženju. Oni spominju njihova viđenja, ekstaze itd. I to su, kažu, pojave koje se vide i kod bolesnih ljudi, koje su dapače sastavni dio izvjesnih bolesti. Tako je mislio Pierre Janet i mnogi drugi.

Ali to je obmana, odvrća duboki mislilac. Ima bolesnih stanja, koja su imitacija zdravih stanja; ova posljednja su uza sve to zdrava, a ona prva bolesna. Neka ludak smatra sam sebe carem; neka svojim gestama, svojim riječima i svojim činima dadne sistematski napoleonsko ponašanje, i u tome će upravo biti njegova ludost. Ali zar će zbog toga šta pasti na samoga Napoleona? Zar će Napoleon biti lud zato, što netko imitira njegovo držanje? Isto tako može se parodirati misticizam i to će onda biti mistička ludost. No zar će otud slijediti, da je misticizam ludost? Nitko ne poriče, da su ekstaze, viđenja i zanos i nenormalna stanja i da je teško razlikovati između nenormalna i bolesna. Sami mistici su tako mislili. Oni su prvi upozoravali svoje učenike, da se čuvaju iluzija, koje bi bile često halucinatorске naravi. A svojim vlastitim viđenjima, kad su ih imali, poklanjali su općenito sporednu važnost. To su za njih bili događaji, što se dešavaju usput. Njih treba preći i ići dalje, do sjedinjenja ljudske volje s Božjom. Te momentane poremetnje znak su duboke transformacije, koju duša proživljava. To je prijelaz od statičkoga života dinamičkome.¹⁹

*

Uzdrmana u svom dnu strujom, koja sve pokreće, duša se prestane okretati u svom uskom krugu. Ona se zaustavi, kao da sluša glas, koji je zove. A nakon toga se pusti nositi, ravno naprijed. Ona ne zapaža izravno sile, koja je pokreće, ali osjeća njezinu neizrecivu prisutnost ili je barem naslućuje preko koga simboličkog viđenja. Dolazi tada do neizmjerne radosti, ona čuti i zna u svom zanosu: Bog je tu i ona je u njemu.²⁰ Nema više tajna. Problema nestaje, tmine se gube. To je rasvjetljenje. No još uvijek dušu obuzima nezamjetan nemir. Taj nemir međutim nije ništa negativna nego znak dubina, kroz koje duša prolazi i on sam bio bi zadovoljan da se postavi razlika

¹⁷ Ibid. str. 243.

¹⁸ Ibid. str. 244.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid. str. 245, 246.

Na ovaj je način došlo do izgradnje ličnosti, koje u sebi pokazuju božansku snagu i zanos i koje će odsad stvarati božanski velika djela. Za dušu je, kaže Bergson, počeo sad pun i prepun život. Obuzeo ju je silno veliki zanos. Daleko od tog da bi bila pasivna i inertna, neodoljivo bujanje čitave njezine nutrine baca je u najveća poduzeća. Mirna egzaltacija svih njenih sposobnosti čini da ona gleda velike stvari i da ih, ma kako inače fizički slaba bila, moćno ostvaruje. Značajno je, da ona sve gleda s jednostavnošću, koja se vrlo doima i u njezinim riječima kao i u njezinom ponašanju, i koja suvremeno i s lakoćom pobjeđuje sve kompliciranosti, tako da se čini kao da ona ni ne vidi. Prirodno također znanje ili bolje rečeno stečena nevinost, odmah joj nadahne potreban stav, odlučan čin, riječ kojoj se ne može ništa prigovoriti. Napor doduše ostaje potreban pa stoga i ustrajnost i izdržljivost. Ali oni se sami razvijaju u duši, koja istodobno djeluje i na koju Bog djeluje, i njena se sloboda tako podudara s božanskim djelovanjem. Za sve to je potreban silno veliki potrošak energije, ali ta energija pridolazi u isto doba kad je potrebna, jer preobilje života, koji je njoj potreban teče u nju s izvora, koji je sam život.

Takvi ljudi postaju *adjutores Dei*, pomoćnici Božji. Oni se ne ohole zbog visine stanja, u kome se nalaze, oni su naprotiv veoma ponizni. Ta kako da ne budu ponizni, kad u šutljivim razgovorima sa svojim Bogom doživljuju ono, što bi se moglo nazvati božanskom poniznošću.²⁴

Posljedice su ovoga sjedinjenja za mistika kao i za druge ljude silno velike, i od neprocjenjive vrijednosti. Već u počecima mistik je osjećao potrebu da pođe podučavati ljude. No to je bila tek polovična želja za apostolatom, jer je pothvat bio odveć težak. No kad je mistički život potpuno ostvaren ta se pitanja o poteškoćama više ne postavljaju. On osjeća, da istina teče u nj iz vrela, kao sila koja djeluje. On ne može više da je ne širi, kao što ni sunce ne može da ne širi svoja svjetla. Samo što on tu istinu neće više širiti samo govorom. On plamti od ljubavi i to nije više samo ljubav čovjeka prema čovjeku, to je ljubav, koju je sam Bog u nj stavio, to jest ljubav Boga prema svim ljudima. Kroz Boga i po Bogu, on ljubi čitavo čovječanstvo božanskom ljubavlju. To međutim nije ono bratstvo, što su ga propovijedali stari filozofi, dokazujući da su ljudi dionici iste biti. Ne radi se tu ni o pojačanju prirodene simpatije, što je čovjek ima prema čovjeku. To je nešto jednostavno, što je iz Boga prešlo u samoga čovjeka.²⁵

Na početku ovoga superiornoga života nalazi se Krist. Veliki mistici samo su nastavljači Kristovi.²⁶ Krist je u nekom smi-

---

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid. str. 250.

²⁶ Ibid. str. 255, 256.

slu nastavljač izraelskih proroka, ali on ih je sve nadišao, kao što je nadišao i sve kasnije mistike. Jésus est bien, en effet, le Sur-mystique, Isus je, uistinu, Nadmistik«. ²⁷

★

Ova svjedočanstva kršćanskih mistika i Krista po sebi su tolike težine, da filozof koji hoće da na činjenicama bazira svoju filozofiju ne smije preći preko njih. Oni filozofu dokažu da postoji apsolutno zasebno i od najčestitijih ljudi kontrolirano iskustvo o Bogu, ko ga nemamo prava zabaciti, makar mi osobno i ne bili sposobni da ga obnovimo. Isto kao što u doba rijetkih istraživača Afrike nismo imali pravo zabaciti svjedočanstvo nekolicine rijetkih poštenih eksploratora. S tom samo razlikom, da smo ovdje, kad se radi o misticima, u prisutnosti svjedoka sa superiornim poštenjem. Uostalom markantno je veoma, kaže Bergson, međusobno slaganje mistika, koji nisu imali nikakva načina, da se međusobno upoznaju. ²⁸

Prihvaćajući stoga u cijelosti zaključke mistika Bergson tvrdi, da mi možemo na ovaj način znati ne samo da Bog postoji, nego i to kakva je njegova narav. Bog je ljubav i predmet ljubavi. Ljubav nije samo nešto Božjeg, On je cio sama ljubav. ²⁹

Čitav stoga problem za čovječanstvo bio bi u tom da ta božanska ljubav pobijedi. Da se čovjek prepusti što više, što potpunije božanskom djelovanju, da počne živjeti božanskim mističkim životom. *Misticizam je sredstvo, kaže Bergson, kojim će se čovječanstvo, ne uništivši naravi, dići ipak nad nju i dati ljudskom životu superiorni oblik. Danas smo možda još daleko od tog višeg života. Mi hoćemo da se zabavljamo. Tražimo komfor, luksus. Šta bi bilo, da naš život ode putem misticizma, da postane stroži? Da se odlučimo za potpuni misticizam, koji je na početku svakog pravog i dubokog moralnog preokreta?* ³⁰

Ne trebamo se bojati toga, što kršćanstvo neki i danas napadaju. Kršćanski ideal i onda, kad je bio napadan nije prestao djelovati. ³¹ Zašto pravi, potpuni misticizam ne bi mogao proizvoditi u dušama ono, što je nekoć u dušama proizvodio? Čemu da ostajemo uvijek na mjestu? Kroz tri stoljeća znanost je proučavala samo materiju. No zar ćemo ostati uvijek pri istome? Bilo je vrijeme kad se je s odveć nepovjerenja gledalo na ono, što je u čovjeku nevidljivo. To je dakako i danas za nas mnoge terra in-

²⁷ Entretien avec M. Bergson, p. 2.

²⁸ Deux Sources, str. 262.

²⁹ Ibid. str. 270, 271.

³⁰ Ibid. str. 288, 293, 314.

³¹ Ibid. str. 315.

cognita. Ali pretpostavimo, da tračak toga nepoznatog svijeta prodre u naše duše i postane vidljivo našim očima. Kakve promjene u čovječanstvu! Svakako vrijeme je da proširimo svoje obzorje, jer naše uzraslo tijelo traži jedan duševni dodatak. Već sam mehanički progres zahtijevao bi napredak duhonog života.

★

Ako do ove promjene dođe, onda se možemo nadati poboljšanju društvenog života, dolasku prave demokracije, koja je u biti evanđeoska.³³ Čovječanstvo stenje napola smrvljeno pod težinom materijalnoga napretka, što ga je ostvarilo. Ono ne zna dosta da njegova budućnost o njemu zavisi. Ono treba da vidi, hoće li dalje živjeti. Ono treba zatim da se upita, hoće li samo nastaviti živjeti ili će, osim toga doprinijeti što je potrebno da se na našoj buntovnoj planeti ostvari bitna funkcija svemira, koja je u tome da stvara bogove? Međutim, ako se čovječanstvo i odluči na ovo, jedno je sigurno, a to je da ono ne će ostvariti svog visokog cilja, ako se ne pridigne od zemlje i ne počne gledati k nebu.³⁴

★

Ovako evo o našem kršćanstvu govori jedan od najvećih umova, koji je samo vlastitim radom došao dotle.

Čisto filozofske, dakako, mnoge njegove zasade krive su i kad se gleda ono što je faktično u njegovoj nauci, a o čem ovdje nismo govorili, u mnogim bi se točkama morali razići od njega. No kad gledamo ovo, što je rekao o kršćanstvu i što očito razbija tijesne okvire njegove opće filozofije, onda moramo reći da se je vrlo približio pravome kršćanstvu. »Bergsonisme d'intention«, bergsonizam koji je u nakanama autorovim, došao je uistinu mnogo dalje, nego bi to dopustila njegova filozofija. *C'est au réalisme et au réalisme le plus radical, que je rattache l'ensemble de mes vues, ja vežem uz realizam i najradikalniji realizam, cjelokupno moje gledanje*,³⁵ kaže Bergson u jednoj svojoj novijoj izjavi. On bi dake očito htio da nadiđe hipotetički i nerealni dio svoje evolucionističke filozofije, *te da se, kako izričito izjavljuje, približi filozofiji svetoga Tome*.³⁶

Ako je tako, onda to znači da jedan od najdubljih i najrealističnijih duhova našeg vremena svjedoči za ispravnost i posve-mašnju superiornost kršćanstva.

Dr. Đuro Gračanin,
Sveučilišni docent

³² Ibid. str. 340, 335.

³³ Ibid. str. 305.

³⁴ Ibid. str. 343, 335.

³⁵ M. Henri Bergson et la philosophie chretienne, La Corix 21. IX. 1935. (Pismo O. Gorce-u datirano 16. VIII. 1935.)

³⁶ Ibid.